

Experiment v medicíně a etické aspekty experimentu na zvířeti

Claude Bernard

1813-1878

- *l'Introduction à l'étude de la médecine expérimentale 1867*
- *„Les principes de la médecine expérimentale sont les principes de toute science expérimentale.“*

Použití živých systémů

- Buněčné kultury
- Izolované orgány
- Zvířata
- Člověk

Alternativy pokusů na zvířatech

- Důsledné vytěžení již získaných experimentálních dat
- Modely, počítačové programy
- Fyzikálně - chemické techniky
- Bezobratlí, rostliny, mikroorganismy
- Časná vývojová stádia – zárodečný terčik ptačího vejce, embrya
- Lidští dobrovolníci, epidemiologická data
- Buněčné, tkáňové a orgánové kultury
(tzv. relativní náhrady - vyžadují čerstvě získané zvířecí buňky nebo tkáň)

Pokusné zvíře

- Pokusné zvíře = zvíře vypěstované za účelem provedení experimentu
- Chovné a dodavatelské zařízení, uživatelské zařízení

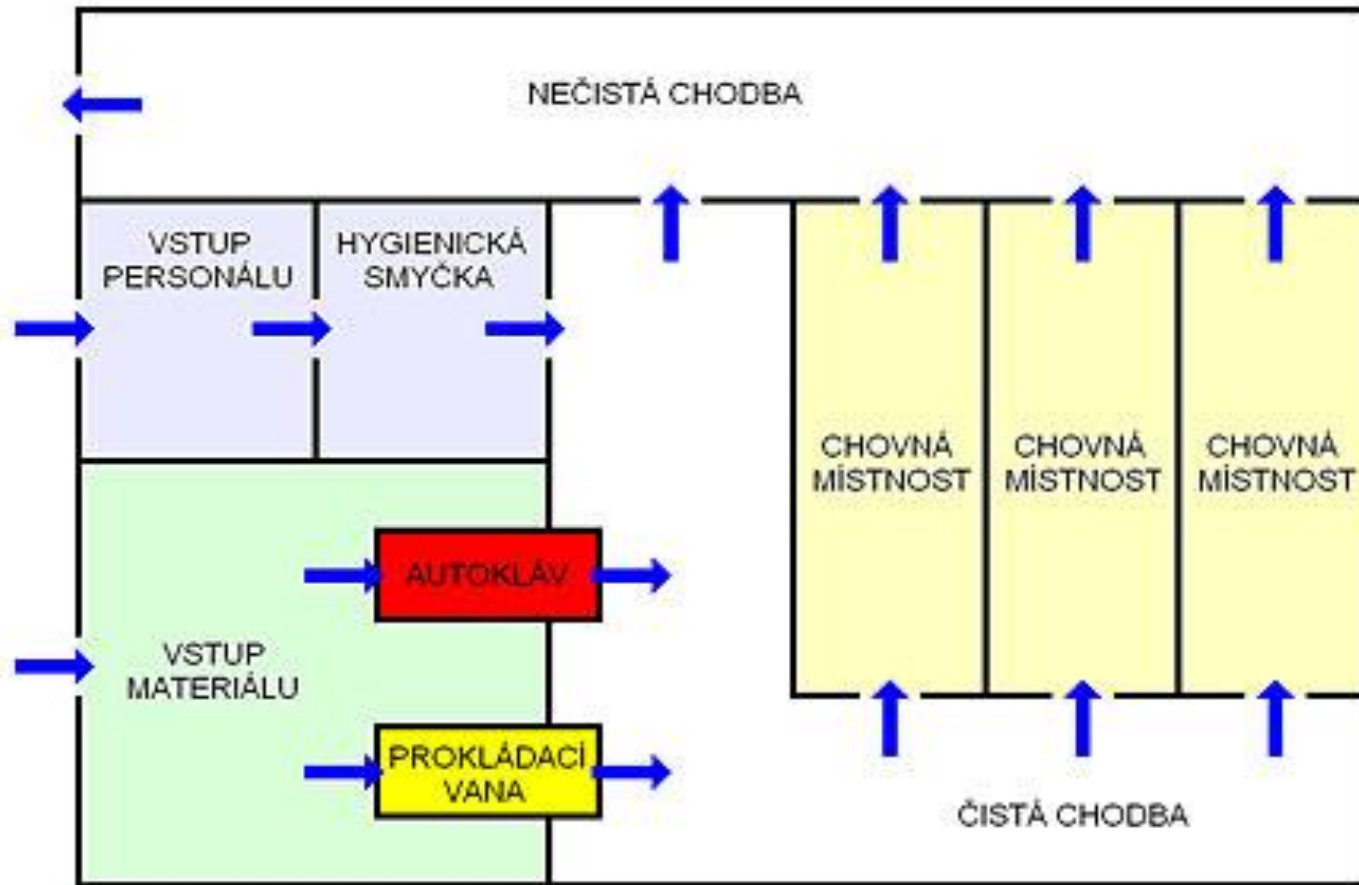
Systemy chovu laboratorních zvířat

Otevřený – vstup zvířat, osob a materiálu je volný, bez bariéry

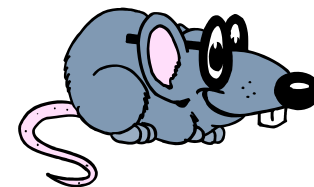
Bariérový – zvířata oddělena od vnějšího prostředí bariérou, nejsou oddělena od člověka

Izolátorový – zvířata uzavřena v izolátoru, který je odděluje od vnějšího prostředí i od člověka

Schéma bariérového chovu

Laboratorní zvířata

- laboratorní myš (*Mus musculus*)
- laboratorní potkan (*Rattus norvegicus*)
- králík domácí (*Oryctolagus cuniculus*)
- křeček zlatý (*Mesocricetus auratus*)
- morče domácí (*Cavia apperea*)
- prase domácí (*Sus scrofa*)
- drápatka vodní (*Xenopus laevis*)
- ryby

Laboratorní zvířata

- rozdělení podle způsobu chovu
  - konvenční
    - běžná zařízení, kontrola patogenů přenosných na člověka
  - SPF
    - za bariérou, definovaná mikroflóra
  - gnotobiotická
    - získaná sterilní hysterektomií, izolátor
      - germ free (axenická)
      - osídlené jedním nebo více přesně definovanými mikroorganismy (mono-, di-, polyxenická)

Genetika laboratorních zvířat

- **geneticky definovaná (izogenní)**
  - inbrední
    - izogenicita, homozygotnost, fenotypová uniformita
    - dlouhodobá stabilita, individualita, identifikovatelnost, senzitivita
  - koizogenní
    - rozdíl v jednom genu
- **geneticky nedefinovaná (neizogenní)**
  - outbrední

Odůvodnění použití zvířat v experimentu

- Ověření vědecké domněnky a získání nových originálních poznatků
- Vývoj a ověřování biologického produktu
- Testování léků a výrobků
- Pokusné zkoumání reakcí zvířete
- Profesní trénink, výuka

Postup při provádění experimentů

- hypotéza
- studium současného stavu znalostí o problému
- V případě působení více vlivů na zkoumaný jev – série experimentů
- výběr vhodného zvířecího modelu a zdůvodnění vhodnosti jeho použití
- počet zvířat a jejich rozdělení do experimentálních skupin
- doba přežívání
- metodika
- kontakt pracoviště akreditovaného pro práci s vybraným zvířecím druhem
- provedení pilotní studie
- úprava projektu podle výsledků pilotní studie

Použití zvířat v experimentu

- Zásada 3 R (Russel and Burche, 1959)
  - Reduction
  - Replacement
  - Refinement

Snižování - Reduction

- jakýkoli postup, který vede k dosažení stejného množství informací za použití nižšího počtu zvířat nebo k maximalizování získaných informací z jednoho zvířete.
- Vhodný plán pokusu a přiměřená analýza výsledných dat s náležitým posouzením statistických principů může zvýšit přesnost výsledků a stejně tak umožní použití nižšího počtu zvířat k vývoji těchto dat.
- Malá pilotní studie naznačí, zda je nebo není vhodné přikročit k hlavnímu pokusu.

Zmírňování - Refinement

- Výraz "zmírňování" znamená upravení jakékoli procedury, která zasahuje do života laboratorního zvířete od jeho narození až po jeho smrt, takže se tím minimalizuje bolest a utrpení, které zvíře prožívá, a pozvedá úroveň jeho života. Týká se rovněž řádného výzkumu.
- Laboratorní personál by měl být dobře vyškolený a zručný v zacházení s druhy používaných zvířat.
- Anestézie a analgezie by měly být použity všude, kde je to vhodné a možné.

Nahrazování - Replacement

- Za nahrazovací alternativu je považována jakákoli experimentální metoda, která nevyžaduje použití celého, živého zvířete.
- Některé z těchto metod nahrazují pouze částečně -humánní zabíjení zvířat pro získání buněk, tkání nebo orgánů pro následné studie in vitro.

Jiné metody nahrazují plně, jelikož nevyžadují žádný biologický materiál získaný od zcela vyvinutého obratlovce.

Úroveň citlivosti

- Modely
- Rostliny
- Bezobratlí
- Obratlovci

Co pokusy na zvířatech přinesly ?

---

toxicitu penicilinu při aplikaci do mozku

ototoxicitu některých antibiotik

vznik derivátu “sulfonamidu” z podaného barviva prontosilu

účinnost salvarsanu (“Ehrlich 606”) proti syfilis

proveditelnost transplantací orgánů

působnost adrenalinu jednak přes alfa-receptory, jednak přes beta-receptory

působnost inzulínu proti cukrovce

profylaxi beri-beri vitamínem B1

profylaxi rachitidy vitamínem D

antialergické působení histaminu

Regulace používání laboratorních zvířat a kompetence experimentátora

- Zákon na ochranu zvířat 246/1992 Sb.
162/1993 Sb. 167/1993 Sb. 77/2004 Sb.
- Ústřední komise na ochranu zvířat (ÚKOZ)
- Odborné komise při uživatelském zařízení
- Oprávnění dle §17 zákona 246/1992 Sb.

Ústřední komise na ochranu zvířat (ÚKOZ)

- Ochrana hospodářských zvířat
- Ochrana zvířat v zájmových chovech
- Ochrana volně žijících zvířat
- Ochrana pokusných zvířat

ČÁST PÁTÁ

OCHRANA POKUSNÝCH ZVÍŘAT

§ 15

(1) Pokusy se provádějí pouze za účelem

- a) **ověření** vědecké domněnky a **získání nových poznatků**,
- b) stanovení **diagnózy**,
- c) **vývoje a ověřování biologického produktu** včetně zjištění jeho účinku a získání výrobku tohoto charakteru,
- d) **testace**,
- e) **zkoumání reakcí** zvířete včetně jeho metodického sledování ve volné přírodě,
- f) **výuky**,
- g) **vývoje a ověřování léčiv**, veterinárních technických prostředků nebo veterinárních přípravků.

§ 15

(2) **Pokusy smí provádět** jen **uživatelské zařízení**, kterému bylo ústřední komisí **uděleno oprávnění** (dále jen "**akreditace**"), **má** potřebné **odborně způsobilé osoby** a **vybavení** vyhovující pro příslušný druh a množství pokusných zvířat.

§ 15

(3) **Pokusy** mohou být **povoleny** pouze po ověření, že při současném stavu nelze zajistit poznatky nebo jejich využití jinými metodami nebo postupem, a to je-li předpokládána bolest, utrpení nebo poškození pokusných zvířat s ohledem na cíl pokusů eticky opodstatněna a **jsou nezbytné z důvodů**

a) **předcházení, poznání** nebo **léčení nemocí**, utrpení, poškození zdraví, tělesných nesnází nebo k **poznání ovlivnění fyziologických stavů** a funkcí člověka nebo zvířete,

§ 15

- b) poznání poškození životního prostředí,
- c) **základního výzkumu a vyhledávacího výzkumu,**
- d) **ověřování nezávadnosti látek nebo výrobků** pro zdraví člověka nebo zvířete anebo jejich účinnosti proti škodlivým organismům,
- e) výroby sér, očkovacích látek, diagnostik, jiných biologických materiálů a léků,

§ 15

f) zachování nebo rozmnožování živého materiálu pro vědecké účely,

g) **výuky na středních a vysokých školách**, v postgraduálním studiu nebo celoživotním vzdělávání občanů, především v **oblasti medicíny a přírodních věd**, pokud účelu nelze dosáhnout jinak.

§ 15

(4) **Pokusy musejí být prováděny** přednostně **na zvířatech k těmto účelům chovaným**, odpovídajících kvalitou, definovaných a standardizovaných z hlediska genetického, zdravotního stavu a podmínek jejich životního prostředí (dále jen laboratorní zvířata). **Toulavá a opuštěná zvířata nesmějí být k pokusům používána.**

§ 15

(5) Provádět na zvířatech pokusy za účelem vývoje nebo zkoušení zbraní, bojových látek nebo munice a k nim příslušných zařízení je zakázáno.

§ 15

(6) Provádět na zvířatech pokusy za účelem vývoje nebo zkoušení kosmetických látek a přípravků je zakázáno.

§ 15

(7) Je **zakázáno provádět pokusy na zvířeti**, které je považováno za jedince **zvláště chráněného druhu**, s **výjimkou výjimečného případu**, kdy jsou pokusy prováděny v souladu s tímto zákonem a slouží

a) **zoologickému** badatelskému **výzkumu sledujícímu zachování tohoto** zvláště **chráněného druhu**, nebo

b) **biomedicinskému** badatelskému **výzkumu**, za podmínky, že **užití příslušného** zvláště chráněného **druhu je nezbytným předpokladem** pro provedení daného výzkumu.

§ 15

(8) Za pokusy na zvířeti **se nepovažují** biologické **testace** sledující vliv **změny** jednotlivých **složek krmné dávky**, nebo **srovnávací pokusy** různých skupin zvířat a pokusy sledující výtěžnost zvířat, prováděné podle zvláštního právního předpisu, při kterých je **sledována** během života v obvyklých podmínkách chovu **pouze hmotnost zvířat, nejsou omezovány jejich fyziologické funkce nebo biologické potřeby a neprovádí se krvavé nebo jinak bolestivé zákroky.**

§ 16

Právnícké a fyzické **osoby provádějící pokusy na zvířatech** jsou povinny

a) zabezpečit, **aby zvířeti nebyla působena bolest, utrpení nebo poškození** nad rozsah nevyhnutelný vzhledem k účelu, který se pokusem sleduje,

b) **provádět pokusy**, které způsobí větší než nepatrné bolesti **jen za místního nebo celkového znecitlivění**, ledaže by účel pokusu znecitlivění vyloučil,

§ 16

c) používat k pokusům působícím bolest nebo utrpení zvířata pouze jedenkrát, pokud opakování není součástí pokusů,

d) **zajistit přiměřenou péči o pokusná zvířata**, zejména jejich vhodný chov, výživu, napájení, přiměřený prostor a mikroklima, a veterinární péči pro ně,

§ 16

- e) **připravovat a plánovat pokusy předem**, používat pouze **přiměřených metod** a **vhodných** zvířecích **modelů** a tak snižovat množství používaných zvířat,
- f) při používání jiných než pro pokusné účely chovaných zvířat **dodržovat zásady ochrany přírody a ochrany ohrožených druhů**,
- g) **provádět usmrcování** pokusných zvířat a zvířat vyřazených z pokusů **bez utrpení a bolesti**.

§ 16

h) ověřovat v registrech mezinárodně ověřených a uznaných alternativních metod, zda k plánovanému pokusu existuje alternativní metoda, při které nemusí být použito zvíře.

§ 17

(1) **Řídit a kontrolovat pokusy** na zvířatech jsou oprávněni **lékaři, veterinární lékaři a osoby s jiným vysokoškolským vzděláním biologického směru**, pokud se během studia, postgraduálního studia nebo dalšího celoživotního vzdělávání občanů **prokazatelně seznámili s metodami chovu a práce na pokusných zvířatech**, s jejich ochranou, s vyhledáváním a používáním alternativních metod a **kterým bylo uděleno osvědčení příslušným orgánem ochrany zvířat**.

§17

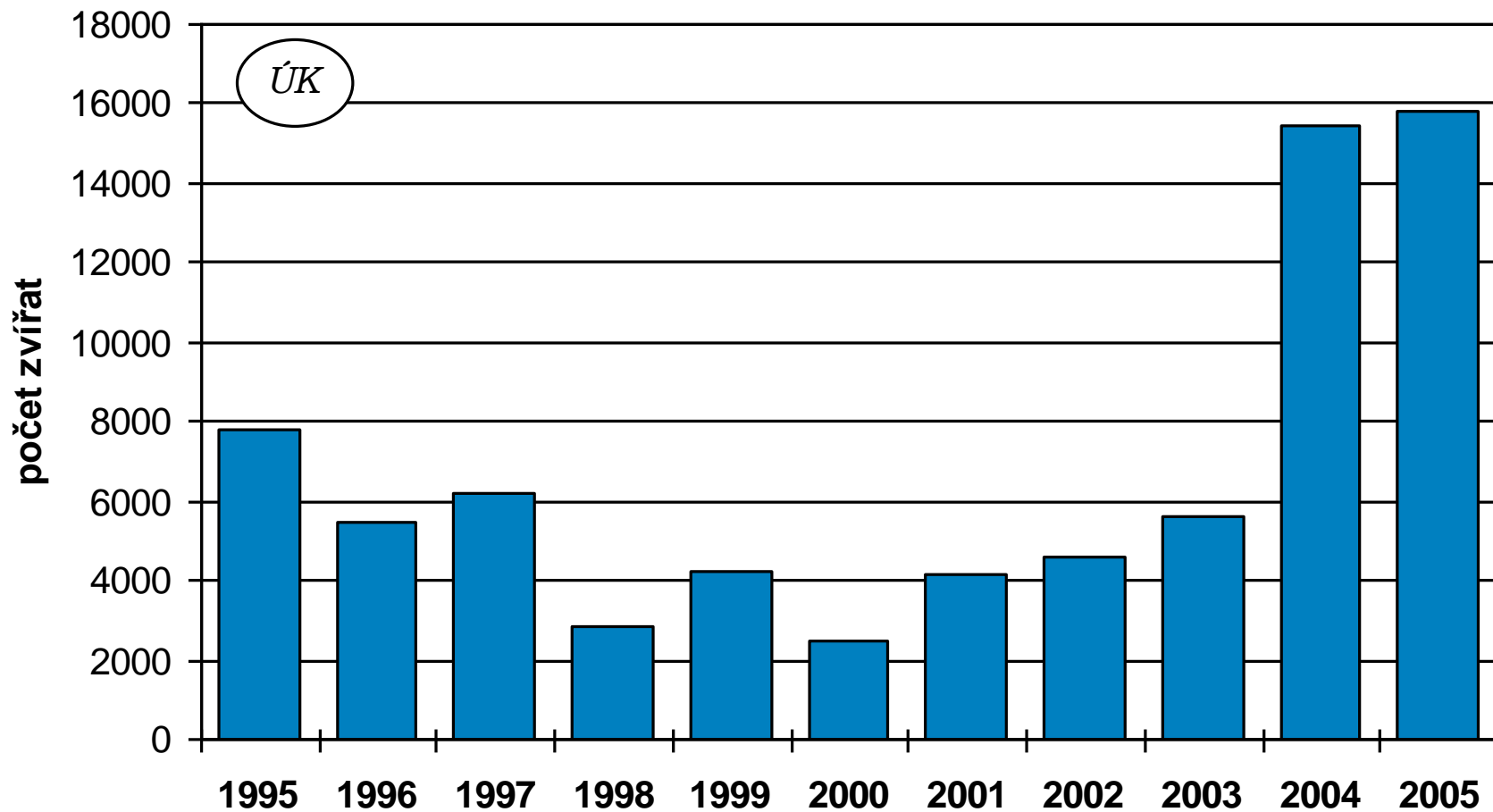
(2) **Chovatel je povinen zabezpečit**, aby péči o pokusná zvířata **vykonávaly osoby** teoreticky i **prakticky odborně způsobilé**, schopné objektivně rozpoznat změny v chování pokusného zvířete a posoudit zjevné příznaky jeho zhoršeného zdravotního stavu, jakož i vhodnost, případně přiměřenost vnějšího prostředí ve vztahu k zdravotnímu stavu pokusného zvířete a přijmout potřebné opatření.

§17

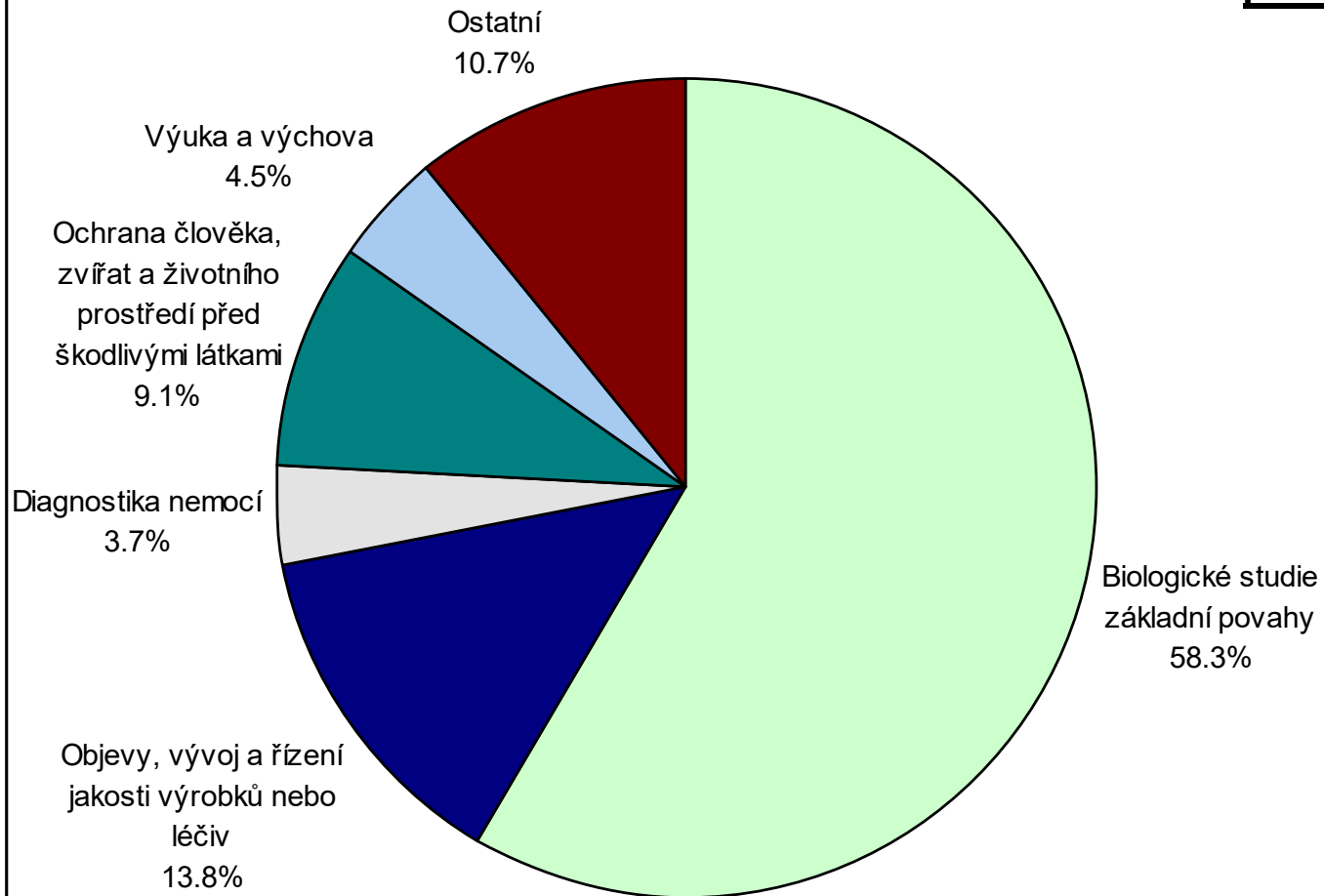
(3) Manipulovat s pokusným zvířetem a provádět zákroky vymezené projektem pokusů mohou pouze osoby, které získaly osvědčení o odborné způsobilosti [§ 18 odst. 5 písm. c)].

(4) Rozsah odborných znalostí nezbytných pro osvědčení způsobilosti pracovníka, včetně způsobu provádění zkoušek a vydávání osvědčení stanoví ministerstvo prováděcím právním předpisem. *(vyhláška č. 207/2004)*

POČTY ZVÍŘAT POUŽITÝCH V ČR V
POKUSECH PRO VYBRANÉ ÚČELY:
VÝUKA A VÝCHOVA

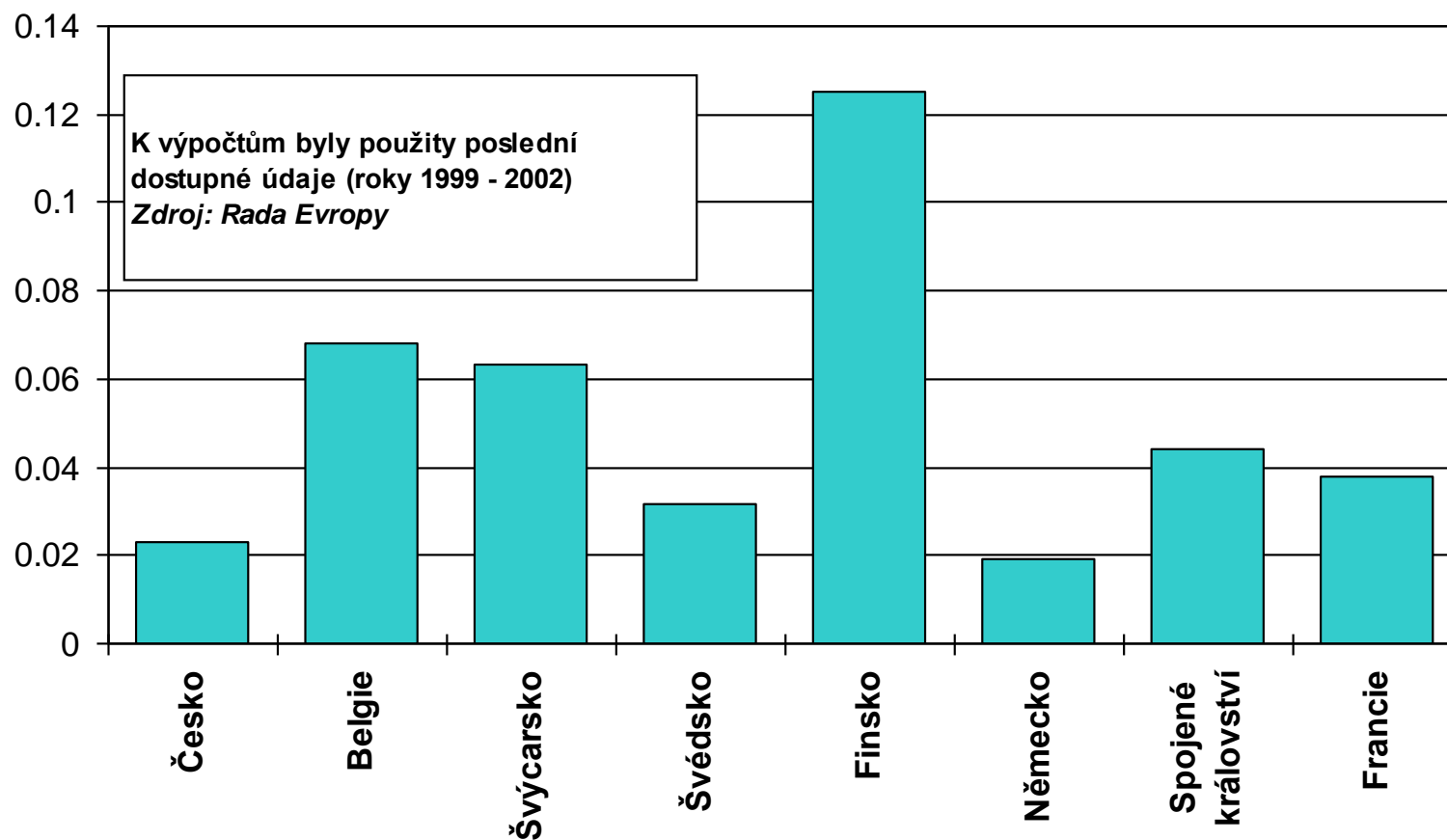
**Počet zvířat použitých v ČR v pokusech
pro vybrané účely
v roce 2005**

ÚKOZ
2006

POČTY POUŽITÝCH POKUSNÝCH ZVÍŘAT V NĚKTERÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH NA JEDNOHO JEJICH OBYVATELE

Metodika

- anestézie
  - éter, Narkamon+Rometar 0.5ml/100g
- laparotomie
- odběr biologického materiálu
  - punkce srdce, ocasní žíla, ucho
- šití

Manipulace s laboratorním zvířetem

